

Արմինե Գաբրիելյան

ԱՐՑԱՆԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԱՆՏԻԿ ԽԵՑԵՂԵՆԻ ՀԱՐԴԱՐԱՆՔԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՓՈՐՁ (Մ.Թ.Ա. I – Մ.Թ. III ԴԴ.)

Բանալի բառեր-անտիկ խեցեղեն, անոթ, ֆիգուրատիվ պատկերներ և տեսարաններ, փորագրագարդում, դրոշմագարդում:

Արցախի Տիգրանակերտը գտնվում է ԼՂՀ Ասկերանի շրջանում՝ Խաչենագետի աջ ափին վեր խոյացող Վանքասար լեռան հարավ-արևելյան ներքնալանջին և այդ լանջին կից գոգավորությունում, Արքայական աղբյուրների հարևանությամբ: Հուշարձանի պեղումներով ձեռք են բերվել մեծ քանակությամբ նյութեր, որոնց ուսումնասիրությունը հույժ կարևոր է ոչ միայն Արցախի, այլև անտիկ Հայաստանի նյութական մշակույթի ուսումնասիրության համար: Շուրջ 10 տարի տևած պեղումների ընթացքում հայտնաբերված այս նյութի մի զգալի մասը կազմում է անտիկ խեցեղենը, որն աչքի է զարնում ինչպես ձևերի առատությամբ (կարասներ, խոհանոցային զանազան անոթներ, կաթսաներ, շուրթերի տարատեսակ լուծումներ ունեցող թաս-քրեղաններ, սափորներ, ըմպանակներ, տափաշներ, երեքնուկաձև շուրթով և ծորակավոր անոթներ, պնակներ և այլն), այնպես էլ գեղարվեստական հարդարանքի բազմազանությամբ: Բավարար քանակությամբ ներկայացված նյութը¹ հնարավորություն է ընձեռում կատարել անտիկ խեցեղենի հարդարանքի դասակարգում, որն էլ սույն հոդվածի խնդրո առարկան է:

Նյութի քննությունը ցույց տվեց, որ անոթների գեղարվեստական հարդարանքն իրականացվել է **գունազարդման, փայլեցման, փորագրման, դրոշմագարդման, ծեփման և վերադրման եղանակներով (թվարկումն ըստ հանդիպման հաճախականության):**

I. Ի տարբերություն ուրարտական բալագույն, կարմիր, բաց շագանակագույն լավ փայլեցում ունեցող անոթների, ինչպես նաև մ.թ.ա. I հազարամյակի երկրորդ կեսի վարդագույն, մոխրագույն, գորշաշագանակագույն մակերես ունեցող և փորագիր ու փայլեցման նախշազարդումով հարդարված խեցեղենի, անտիկ ժամանակաշրջանում Հայաստանում, հետևապես և Արցախում խեցեղենի գեղարվեստական հարդարանքի նախընտրելի և մասսայական միջոցը դարձավ **գունազարդման** եղանակը²:

Անոթների հարդարման գործընթացը հետևյալն է. անոթների ձևավորումից և մակերեսները մշակելուց հետո արտաքինը պատվել է բաց դեղնադարչնագույնից մինչև մուգ շագանակագույն երանգների քսուքներով, որոնց չորացումից հետո կատարվել է անոթների փայլեցումը, ապա նախշազարդումը: Փայլեցվել է թե՛ անգորբ, թե՛ զարդամոտիվը, սակայն հանդիպում են նաև փայլեցված մակերեսին անփայլ նկարագարող կամ անփայլ մակերեսի վրա փայլեցված զարդ կրող օրինակներ ևս: Նկարագարումն իրականացվել է հիմնականում միագույն ներկերով, թեև հանդիպում են նաև բազմագույն կատարում ունեցող օրինակներ (աղ. II/20): Օգտագործվող ներկապնակը կազմված է օխրայի տարբեր երանգներից՝ բաց սանգինից մինչև կարմիր, շագանակագույնի՝ բաց երանգից մինչև հագեցած մուգ երանգները և սև գույնը: Ջարդանկարը անոթի մակերեսին դրվել է հիմնականում հակադրության (կոնտրաստի), երբեմն էլ համերանգության սկզբունքով:

Ջարդանկարի տեղադրումն անոթի մակերեսին գլխավորապես թելադրված է անոթի ձևով: Փակ անոթների զարդանախշը զետեղվել է հիմնականում վերին հատվածի՝ շուրթի, վզի, կանթերի, ինչպես նաև իրանի ամենալայն հատվածի վրա (աղ. II/21): Տափաշների դեպքում այն ծածկել է ուռուցիկ կողը (աղ. II/19): Բաց անոթների դեպքում,

¹ Ուսումնասիրվել և դիտարկվել է Տիգրանակերտի 2006-2015 թթ. պեղումների, ինչպես նաև Խաչենագետի և Թարթառի հովտից հայտնի անտիկ խեցեղենի մոտ մի քանի հազար միավոր:

² Тирацян Г., О расписной керамике древней Армении, «ИФЖ», 1965, № 3. сс. 265-281; Тер-Мартыросов Ф., О происхождении расписной керамики античной Армении, 1974, «ИФЖ», № 1, сс. 53-71.

ինչպիսիք են թասերը, ըմպանակները, գավաթները, պնակները և սկուտեղները, նկարազարդվել են անոթների թե՛ արտաքին, թե՛ ներքին մակերեսները (աղ. II/18):

Հելլենիստական ժամանակաշրջանում խեցեղենը գունազարդելու ավանդույթը հասնում է իր ծաղկման և զարգացման գագաթնակետին¹: Տիգրանակերտի անտիկ խեցեղենը զարմացնում է իր զարդամոտիվների բազմազանությամբ՝ ներկայացնելով անտիկ դարաշրջանում խեցեղենի գունազարդման գործընթացի ամենավերջին և ամենածաղկուն փուլը:

Պատկերազարդման մոտիվները բազմազան են. դրանք պայմանականորեն կարելի է բաժանել մի քանի խմբերի.

1. երկրաչափական,
2. բուսական,
3. աստրալ,
4. ֆիգուրատիվ պատկերներ և տեսարաններ:

1. **Գունազարդ խեցեղենի գեղարվեստական հարդարանքում գերակշռում են երկրաչափական** զարդամոտիվները (աղ. I-II):

Այս խումբն իր հերթին ստորաբաժանվում է մի քանի ենթախմբերի.

1.1. անոթը գոտևորող հորիզոնական գծեր՝ մեկ և ավելի (աղ. I/1-5),

1.2. դեպի աջ կամ դեպի ձախ ուղղված անկյուններ (աղ. I/6-10),

1.3. անոթը գոտևորող հորիզոնական գծերի մեջ ներառված մեկից մինչև հինգ ներգծված անկյուններ (աղ. I/11-15),

1.4. թեք գծերով հարդարված եռանկյունիներ, (աղ. I/16-17)

1.5. հոծ ներկված եռանկյունիներ (աղ. I/18-19),

1.6. ցանցածածկ եռանկյունիներ (աղ. I/20-21),

1.7. ցանցկեն լայն գոտիներ (աղ. I/22-24),

1.8. ուղղահայաց և հորիզոնական ալիքաձև գծեր (աղ. I/25-27),

1.9. հոծ ալիքներ (աղ. I/28-29),

1.10. բեկյալ գծեր (աղ. II/1-2),

1.11. սանրածև զարդ (աղ. II/3-5),

1.12. շղթա (աղ. II/6-8),

1.13. մեանդր (աղ. II/9-10),

1.14. շեղանկյուն, (աղ. II/11-12),

1.15. խաչապատկեր,

1.16. կետերով կազմված զարդամոտիվներ (կետերը օժանդակ տարր լինելով՝ կիրառվել են տարբեր հորինվածքներում) (աղ. II/13-15):

Վերոհիշյալ գրեթե բոլոր մոտիվները, որպես կանոն, ներառված են անոթը հարդարող հորիզոնական գոտիների մեջ: Ընդ որում յուրաքանչյուր գոտի հարդարվում է հիմնականում մեկ մոտիվով: Արդյունքում անոթը ներկայանում է տարատեսակ մոտիվներ ներառող 2-5 գոտիներից կազմված հորինվածքով: Կարելի է նկատել, որ հոծ ներկված եռանկյունիները տեղադրվում են անոթների պսակից ցած, ներգծված եռանկյունիներին հաջորդում են շղթայաձև և ալիքաձև գծերը (աղ. II/16-21):

2. **Բուսական** (աղ. III/1-10):

2.1. եղևնազարդ (ծառ, ճյուղ)² (աղ. III/1-5),

2.2. հասկ (աղ. III/6-10),

3. **Աստրալ նշաններ** (աղ. III/11-15), շրջանագծից կամ հոծ ներկված շրջանից հեռացող ճառագայթներ:

4. **Ֆիգուրատիվ պատկերներ և տեսարաններ** (աղ. III/16-23):

4.1. եղջերու, այծ, ձի, (աղ. III/16-17)

4.2. թռչներամ, (աղ. III/18-20)

¹ Тер-Мартыросов Ф., укр.соч. сс. 53-71.

² Բուսական մոտիվները խիստ ոճավորված են, այդ պատճառով դժվարանում է որոշել բույսերի տիպը կամ տեսակը: Որպես կանոն դրանք ուղիղ առանցքի երկու կողմում շեղ գծերով տրված պատկերներ են:

4.3. որսի տեսարան (աղ. III/21-23):

Արցախի Տիգրանակերտի անտիկ խեցեղենում սակավ են հանդիպում մարդակերպ (անտրոպոմորֆ) և կենդանակերպ (զոոմորֆ) պատկերներ: Այս համատեքստում մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում Տիգրանակերտից 13 կմ հեռավորության վրա գտնվող Մարտակերտ քաղաքում պատահաբար հայտնաբերված թաղման կարասն իր մեջ պարունակած նյութերով¹: Բուն թաղման կարասը ուսին կրում է կարմիր ներկով արված ֆիգուրատիվ պատկերներ: Վարդագույն ուսամասի վրա ալ կարմիր գույնով հոծ պատկերված է դեպի ձախ ուղղված եղջերու (աղ. III/16): Այն համարձակ և ազատ կատարում ունի: Ճշգրտորեն են փոխանցված կենդանու մարմնի մանրամասները, ազդեցիկ ճյուղավորված եղջյուրները: Մեկ այլ բեկորի վրա դեպի ձախ գնացող հեծյալի և նրանից ձախ անորոշ պատկերներ են (աղ. III/17): Ամենայն հավանակությամբ թաղման կարասի վրա որսի տեսարան է պատկերված:

Թաղմանն ուղեկցող նյութերից իր զարդանկարով առանձնանում է ավելի փոքր կարասը: Անոթի բաց դեղնա-դարչնագույն ուռուցիկ իրանը վզից ցած զարդարված է միմյանց հաջորդող երկու գոտիներով, որոնցից առաջինը ներկայացնում է մարդկանց և եղջերուների ռիթմիկ հերթագայություն (որսի տեսարան), իսկ հաջորդը՝ ալ կարմիր գույնով կատարված, միմյանց մեջ ներգծված դեպի ցած ուղղված եռանկյունիներ են (աղ. III/21-23):

Գունազարդ կարասները օգտագործվում էին տոնական արարողությունների ժամանակ և հաճախ կրել են հարուստ դեկորատիվ հարդարանք²: Երբեմն էլ, ինչպես տեսանք Մարտակերտի կարասի օրինակով, ծառայել են իբրև թաղման անոթներ:

Անտիկ ժամանակաշրջանով թվագրվող գունազարդ ամբողջական կարասի լավագույն օրինակը Գառնիից հայտնաբերվածն է³: Այն շագանակագույն հիմնագույնի վրա կարմրավուն ներկով արված միագույն կատարում և հրաշալի փայլեցում ունի և թվագրվում է մ.թ.ա. II-I դդ.: Արմավիրում հայտնաբերված գունազարդ կարասի բեկորը բաց դարչնագույն հիմնագույնի վրա կրում է կարմիրով պատկերված եղջերու⁴: Պատկերն իրականացված է ուրվագծային և ընդհանրացված, կենդանու անատոմիական մանրամասները տրված չեն: Գունազարդ կարասների օրինակներ հայտնի են նաև անտիկ Դվինից⁵ և Ավանի անտիկ բնակավայրից⁶: Հելլենիստական ժամանակաշրջանի նմանատիպ հարուստ հարդարմամբ կարասներ հայտնի են նաև հարևան երկրներից, որոնցից հատկապես կարելի է առանձնացնել Արևելյան Վրաստանի Սամաղիո հուշարձանում հայտնաբերված գունազարդ մեծ կարասները⁷:

Արցախի Տիգրանակերտի անտիկ խեցեղենի զարդամոտիվների մեջ առավել հաճախակի են հանդիպում թռչներամի պատկերները: Դրանք տեղադրված են հիմնականում փակ անոթների ուսերին և ներառված են անոթների իրանը գոտևորող հորիզոնական գծերի մեջ (աղ. III/18-20):

II. Փայլեցում (աղ. IV/1-5):

Անտիկ Տիգրանակերտում, ինչպես Հայաստանի այլ հելլենիստական հուշարձաններում շարունակվում է նաև խեցեղենի փայլեցումով հարդարելու եղանակը, որն ունի հազարամյակների պատմություն:

¹ Կարասային թաղումը հայտնաբերվել է 2013 թ. ամռանը Մարտակերտ քաղաքի Սասուն Հակոբյան փողոցում ջրագիծ անցկացնելիս: Պեղումներն իրականացրել է Համլետ Պետրոսյանը: Կարասային թաղման նյութերն ուսումնասիրվում և պատրաստվում են իրատարակության: Հայտնում ենք մեր երախտագիտությունը Հ. Պետրոսյանին՝ տրամադրած տեղեկությի և լուսանկարների համար:

² Гагошидзе Ю.М., Самадло (археологические раскопки). Тб., 1979, сс. 93-95

³ Առաքելյան Բ., Ավանից հին Հայաստանի արվեստի պատմություն (մ.թ.ա. VI դ. - մ.թ. III դ.), Ե., 1976, էջ 74, աղ. X:

⁴ Аракелян Б., О некоторых результатах археологического изучения древнего Армавира, «ИФЖ», 1969, № 4. сс. 157-174; Տիրացյան Գ., Կարապետյան Ի., Արմավիրի 1983-1984 թթ. պեղումները, «ՊԲՀ», 1985, № 4, էջ 223, նկ. 6-2:

⁵ Քոչարյան Գ., Դվինի հելլենիստական ժամանակաշրջանի խեցեղենը, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» (ԼՀԳ), 1974, №5, էջ 82-97; Քոչարյան Գ., 1991, Դվինը Անտիկ դարաշրջանում, «Հնագիտական պեղումները Հայաստանում», հ. 22, 1991, էջ 41:

⁶ Демирханян А., Северо-восток Еревана в эпоху Арташесидов (II в до н.э.- I в.н.э.), Е., 2010, табл. 33.

⁷ Гагошидзе Ю.М., ук.соч., табл. 1, 2, 4.

Բնակավայրի մ.թ.ա. I – մ.թ. II-դդ. շերտերից հայտնաբերված այս եղանակով հարդարված օրինակները առավելապես մոխրագույն խեցեղենի, հազվադեպ նաև բաց վարդագույն անփայլ մակերես ունեցող բեկորներ են: Դրանց հիմնական զարդամոտիվը ուղղահայաց, ալիքաձև կամ հորիզոնական գծերն են՝ իրականացված տարբեր ինտենսիվությամբ և խտությամբ, որոնք երբեմն անոթը ծածկում են ամբողջությամբ:

III. Փորագրագարդում (աղ. IV/6-8):

Խեցեղենի հարդարման այս տեխնիկան ամենաավանդականն է և ունի խորը արմատներ: Այն Տիգրանակերտի անտիկ խեցեղենի մեջ ներկայանում է քիչ քանակությամբ: Փորագրագարդ բեկորները հիմնականում կրում են երկրաչափական մոտիվներ՝

1. տարբեր դասավորությամբ օղակներ,
2. կետերի և ալիքների համադրություն,
3. զուգահեռ գոտիների մեջ ուղիղ և շեղ դասավորված գծիկներ,
4. կետային հարդարանք,
5. ներգծված մի քանի անկյուններ,
6. եղունգագարդ:

Դրանք հանդիպում են ինչպես բաց դեղնադարչնագույն, այնպես էլ սև ու մոխրագույն անոթների վրա: Փորագրագարդման եղանակը լայնորեն կիրառվում էր նաև անոթների բռնակների ձևավորման ժամանակ:

Արցախի Տիգրանակերտից ցայսօր հայտնի փորագրագարդ մոմուշների մեջ առանձնանում է Անտիկ առաջին թաղամասում 2012 թ. հայտնաբերված հեծյալի պատկերով խեցատը (աղ. IV/6): Այն դեղնադարչնագույն, փայլեցված մակերեսով անոթի իրանի բեկոր է: Պսակից իրանին անցնող հատվածը երիզվում է փորագիր խոշոր զիգագաձև զարդագոտիով, ինչը բնորոշ է մեծ, փակ անոթների (ծափ) հարդարանքին: Տվյալ զարդագոտուց ցած փորագիր եղունգագարդ մոտիվներից կազմված երկշարք զիգագաներ և եռանկյունիներ են: Ուշադրության է արժանի բեկորի ձախ հատվածում տեղակայված ուրվագծային կատարում ունեցող դեպի աջ ուղղված հեծյալի պատկերը: Ձին տրված է առջևի ոտքերն առաջ ձգված (պարզած) վարզի ընթացքում: Հետևի ոտքերն ու պոչը չեն պահպանվել: Ականջները ցցուն են, գլուխը եռանկյունաձև տեսք ունի: Հեծյալը ձախ ձեռքով բռնել է ձիու սանձը, իսկ վեր բարձրացրած աջ ձեռքում մահակ կամ նիզակ է կրում (վերջավորությունը չի պահպանվել), որը կարծես պատրաստվում է նետել: Ամենայն հավանականությամբ այստեղ որսի տեսարան է պատկերված: Դա է մատնանշում նաև Անտիկ թաղամասում հայտնաբերված նմանօրինակ մեկ այլ խեցատը, որի վրա եղունգագարդ զարդերիցի մեջ զետեղված է ստատիկ կանգնած եղջերուի պատկերը (աղ. IV/7): Պահպանվել է կենդանու միայն առաջնամասը՝ ուրվագծային եղանակով կատարված եղջյուրներով զարդարված գլուխը և առջևի ոտքերը: Թեև այս երկու բեկորները չեն միանում, սակայն կավի բացարձակ նույն ֆակտուրան, մակերևույթի եղունգագարդ զարդամոտիվը և պատկերների ուրվագծային փորագրության ոճը թույլ են տալիս պնդել, որ դրանք միևնույն անոթի մաս կազմող բեկորներ են: Անոթի վրա ներկայացված որսորդության տեսարանը կարող է ունենալ ծիսական նշանակություն, քանի որ պաշտամունքային անոթներն էին կրում կենդանիներ պատկերող հորինվածքային տեսարանները¹:

IV. Դրոշմագարդում (աղ. IV/9-12):

Դրոշմագարդման եղանակով հարդարված խեցեղենի հետաքրքիր օրինակներ են Անտիկ առաջին թաղամասում տարբեր տարիներին հայտնաբերված հայելափայլ, սև արտաքինով, ներքուստ «ողկուզակիր» գոտիներով հարդարված գավաթներն ու ըմպանակը (աղ. IV/10): Նմանօրինակ խեցեղենի նմուշներ Արցախի, Հայաստանի և հարևան երկրների տարածաշրջանից դեռևս հայտնի չեն:

¹ Կարապետյան Ի., Արմավիրի խեցեգործության մի նոր տեսակ, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» (L<Q>), 1973, № 11, էջ 68-73:

Կարելի է տարբերակել 3-11 հատիկներով կազմված խաղողի ողկույզներ, որոնք ունեն տարբեր դասավորություն: Պահպանված օրինակները փաստում են, որ միևնույն անոթի ներսում միաժամանակ երկու «ողկուզակիր» գոտիներ են դրոշմվել: Ընդ որում դրոշմագարդ գոտին երբեմն դրվում էր շուրթին շատ մոտ, ինչպես օրինակ ըմպանակի դեպքում է: Ողկուզաշարերն անոթի ներսը գոտևորող հորիզոնական փորագիր գոտիների մեջ են առնվում: Կատարման տարբերակների բազմազանությունը թույլ է տալիս ենթադրելու, որ սևափայլ անոթները տեղական արտադրության արգասիք են:

Դրոշմագարդ անոթների մի քանի օրինակներ էլ հայտնի են Հյուսիսային պարսպի պեղումներից: Դրանցից մեկը կարմրավարդագույն անոթի բեկոր է, որը կրում է դրոշմագարդ խորհրդանիշ կամ վարպետի նշան:

Հաջորդ օրինակը ներկայացնում է դեղնադարչնագույն, անփայլ, քիչ ավազախառն, կոպտավուն խեցիով բաց անոթի հատակ: Դրա կենտրոնում հատակամերձ հատվածում, սեղմումով արված երկու համակենտրոն օղակներից մեծին կցված է դաջված **եղևնագարդ** կամ **ծառ** (աղ. IV/9): Նմանօրինակ դրոշմակիր անոթների դասական օրինակներ հայտնի են հունահռոմեական աշխարհում¹:

Ամենայն հավանականությամբ Արցախի Տիգրանակերտում հայտնաբերված եղևնագարդ անոթը անտիկ խեցեղենի տեղական նմանակում է:

V. Կաղապարի օգտագործում (աղ. IV/13):

Տիգրանակերտից հայտնի են կաղապարի մեջ պատրաստված գդալաձև, հակադիր ելուստներով զարդարանք ունեցող հատակներով թաս-փիալաների մի քանի օրինակներ, որոնցից մեկը սև խեցուց է (աղ. IV/9), մյուսները՝ բաց, վարդագույն:

Փիալաները հայտնի են դեռևս ուրարտական ժամանակաշրջանից և իրենց գոյությունը շարունակում են մինչև մեր թվարկության առաջին դարեր: Դրանցից ակոսավոր և ելուստավոր զարդերով թասերը հանդիսանում են մետաղյա անոթների ընդօրինակությունը, որ սկսվել է դեռևս ուրարտական շրջանում, շարունակվել է վաղ հայկական և հելլենիստական շրջանում: Աբեմենյան ժամանակաշրջանում ընդօրինակվել են ոչ միայն կավով, այլև ապակիով²:

VI. Ծեփման և վերադրման եղանակ (աղ. IV/14-20):

Անոթների ձևավորումը ամենաբարդ միջոցն է, որը ենթադրում է տարբեր տեխնիկաների համաժամանակյա օգտագործում:

Գեղարվեստական հարդարանքի այս եղանակով գլխավորապես ձևավորվում էին անոթների իրանները, ծորակները և բռնակները: Այն գերադասելի էր նախ և առաջ կարասների հարդարանքի համար: Վերադիր պարանահյուս կամ իրար հաջորդող ուռուցիկ «մատնեքավոր» զարդամոտիվներով ձևավորված գոտիները հիմնականում զետեղվում էին կարասների ուսերի և պսակների միացման, ինչպես նաև իրանի ամենալայն հատվածներում: Երբեմն նման գոտիներ հանդիպում են նաև կարասների շուրթերի տակ կամ անմիջապես շուրթեզրին³ (աղ. IV/16):

Անտիկ խեցեգործ վարպետների կողմից ծեփման և վերադրման եղանակը նախընտրելի էր կենդանակերպ (զոոմորֆ) անոթների, ինչպես նաև խեցանոթների ծորակների և բռնակների գեղարվեստական հարդարանքի մեջ: Նմանօրինակ ձևավորումը միտված էր շեշտելու անոթի ծիսական բնույթը և հիմնականում ուներ պահպանիչ նշանակություն:

Տիգրանակերտում հայտնաբերված կենդանակերպ զարդամոտիվներով խեցեղենի օրինակները քիչ են և բեկորային, ինչը հաճախ թույլ չի տալիս վերականգնելու անոթների իրական ձևը: Նման օրինակներից է Տիգրանակերտի հարավային պարսպապատի հիմքերը մաքրելու ժամանակ 2007 թ. հայտնաբերված գորշասևավուն խեցուց պատրաստված հորթուկի գլուխը: Ամենայն հավանականությամբ այն եղջերագավաթի

¹ Edwards R., Corinth VII, «Hellenistic pottery», 1975; Pontus Hellstrom, Lanrbranda, 1965, pl. 6-7.

² Խաչատրյան ժ., Մ.թ.ա. VII-I դարերի խեցեղենի բնորոշ մի ձև, «ՊԲՀ», 1970, № 2, էջ 276-277:

³ Сафарян В., Керамика кувшинных погребений Арцаха периода эллинизма, «Общероссийская и национальная идентичность», материалы международной научно-практической конференции, Пятигорск, 2012, сс. 487-498.

կամ սնամեջ կենդանակերպ անոթի մաս է և ունի բավականին ռեալիստական կատարում (աղ. IV/14):

Նմանօրինակ կենդանակերպերով (ծիերի, թռչունների, եղջերուների և այծերի պատկերներով) ձևավորված անոթները հայտնի են Հայաստանի և Արցախի մի շարք հնավայրերից՝ Արմավիրից, Դվինից, Օշականից, Արտաշատից, Շիրակավանից, Կերենից և այլն¹:

Սև խեցուց հայելափայլ մի եղջույր հայտնաբերվել է միջնաբերդում, ըստ ամենայնի, այն ևս զոոմորֆ անոթի մաս է կազմել: Մեկ այլ օրինակ է Հյուսիսային պարսպի տարածքում հայտնաբերված բաց հիմնաներկով պատված խեցանոթի իրանի վրա տաք կարմիր գույնով ներկված թռչնի գլխի ոճավորված քանդակային պատկերը (աղ. IV/17): Բավականին ռեալիստական կատարում ունի Անտիկ առաջին թաղամասում հայտնաբերված խոյի գլխով հարդարված ծորակը (աղ. IV/15):

Երբեմն անոթների բռնակները կրում են հասարակ կամ գունազարդ տարբեր չափերի վերադիր գնդիկներ կամ ձևավորվում են ելուստների և տարածև զարդերի միջոցով, որոնք համապատասխանաբար մետաղյա գամերի և եղջուրների նմանակումներ են (աղ. IV/19):

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք ասել, որ Տիգրանակերտի անտիկ ժամանակաշրջանի խեցեղենը Հայաստանի հելլենիստական խեցեգործության հարդարման զարդածների և դրանց իրականացման հնարների անբակտելի մասն է, բայց ունի և իր առանձնահատկությունները: Այն զարմացնում է իր զարդանոտիվների բազմազանությամբ՝ ներկայացնելով անտիկ դարաշրջանում խեցեղենի գունազարդման գործընթացի ամենավերջին և ամենածաղկուն փուլը:

Армине Габриелян, Предварительная классификация декоративного убранства античной керамики Арцахского Тигранакерта.(I в. до н.э. - III в. н. э.),-Раскопки Тигранакерта в Арцахе выявили многочисленные материалы, исследование которых очень важно для изучения материальной культуры античной Армении и Арцаха.

Значительная часть найденных материалов, приобретенных раскопками составляет античная керамика, которая привлекает внимание своим изобилием форм и декоративным разнообразием. Достаточное количество представленного материала позволяет произвести классификацию декоративного убранство керамики датируемой I в. до н.э. - III в. н.э.

Исследование керамики показало, что техника декорирования сосудов осуществлялась методом росписи, полировки, резьбы, тиснения и лепки, среди которых доминирует расписная керамика.

В античный период в Армении и Арцахе традиция орнаментирования керамического материала процветает и достигает своей кульминации. Античная керамика Тигранакерта выделяется многообразием орнаментальных мотивов, представляющих собой последнюю и наиболее процветающую фазу декорирования керамики того периода.

Виды декоративных мотивов различны и могут быть условно разделены на четыре группы:

1. геометрический
2. растительный
3. астральные знаки
4. фигуративные изображения и сцены

Почти все мотивы, как правило, заключены в рамки поясов. Каждый пояс украшен одним мотивом. В результате поверхность сосуда представляет собой композицию, состоящую из 2-5 поясов, каждый из которых содержит различные мотивы.

¹ Գնունի Ա., Խաչատրյան Գ., Կերենի դամբարանադաշտը, «Հուշարձան», Դ-Ե, պատմամշակութային մատենաշար, Երևան 2008, էջ 146, նկ. 1.

Armine Gabrielyan, Ornamentation of ceramics from Tigranakert, Artsakh preliminary classification. (1st century B. C. – 3rd century A.D.),-(Artsakh, Tigranakert, Hellenistic ceramic, ornament) Excavations of Tigranakert in Artsakh revealed numerous materials, the study of which is important for the research of the material culture of Hellenistic Armenia and Artsakh.

A considerable part of the materials excavated in about ten years the present Hellenistic ceramics, noteworthy both for its various forms and its decoration diversity. The great amount of the material allows for making classification of the various ornaments of the ceramics including the period from 1st century B. C. – 3rd century A.D.

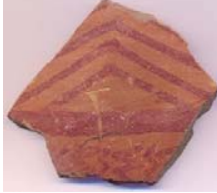

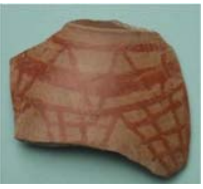

The pottery analysis revealed that decoration of the vessels was applied by the means of painting, burnishing, incising, stamping and application, with preference of the painting technique.

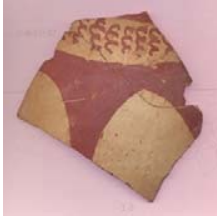

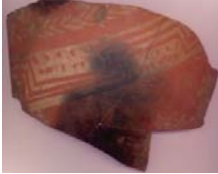

In the Hellenistic period in Armenia and Artsakh, the tradition of pottery ornamentation flourished and reached its culmination. The Hellenistic ceramics from Tigranakert are noteworthy for a diversity of ornamentation motifs, representing the latest and the most prosperous phase of pottery decoration in that period.

The ornamental motif types are different and could be conditionally divided into four groups:

1. geometric
2. floral
3. astral signs
4. figurative depictions and scenes

Almost all of the motifs, as a rule, are enclosed in frames of the relief belts. Each belt is decorated with a single motif. As a result, the vessel surface represents a composition consisting of 2-5 belts, each enclosing various motifs.

I. Երկրաչափական զարդամուտիվներ				
				
1	2	3	4	5
				
6	7	8	9	10
				
11	12	13	14	15
				
16	17		18	19
				
20	21	22	23	24

				
25	26	27	28	29
Աղյուսակ II				
				
1	2	3	4	5
				
6	7	8	9	10
				
11				
				
16	17	18		

Աղյուսակ III

				
1	2	3	4	5
				
6	7	8	9	10
				
11	12	13	14	15

				
16	17	18	19	20
				
21		22		23

Աղյուսակ IV

				
1	2	3	4	5
				
6		7		8

			
9	10	11	12
			
13	14	15	16
			
17	18	19	20